

GOI - YAKINTZA

ZENTZUN, ZENTZU

Au eko atalean esan dugunez, zentzuna ta zentzua zentzumenetik sortzen dira, onen egipenak bezela, zentzuna adiña bezela ta zentzua oarmena legez.

Bai noski, zentzuna zentzumenaren egipen bat da, adiñaren ondo-ondoan egotean eta onen antzera jokatzean, baña biak, adiña ta zentzuna gauza bera izan gabe. Beste atal batean esan genuenez, adiña ta zentzuna gauza bera izan gabe. Beste atal batean esan genuenez, adiña gogo-egimena egiña dugu, geron baitan buruturik dagoen egimena; ta zentzuna egimen ofen jokatzera bezela ikus dezakegu, bide batez zentzumenaren egipena izanik. O ela zentzuna jokatzean gure ikus dezakegu, bide batez zentzumenaren egipena izanik. O ela zentzuna jokatzean gure iritziak egiten ditugu, gogarte, gogapen eta gogaketak burutzeko, oro geron baitan gertatzen dalarik.

Zentzua dato gero, oarmena legez esan dugu lentxoago, baña bai ta oarpena bezela; beraz zentzua geron baitan eta guregan, bi galga oyetan batera agertzean edo agertu al-izatean; ots, zentzuak guregan agertzen dira, gure soñean, baña bai ta gure baitan ere, gure gogoan; eta zentzuak guregan eta gure soñaren ataletan kokaturik ditugu, bakoitza berean; atal bakoitzean bere lan berezia egiteko.

Bai, gogai bat gure adiñaren barnean kokaturik ere ikus dezakegu ta bereala, zentzunaren bidez, gogai ori begiratzen eta aztertzen ari gera, azkenez zentzuak oartu ta zeribait buruz eramateko. O ela nonbait gogai baten eratoritzea, geron baitan gertatua, ta ondorioaz gugana ere eltzean, gure baitan eta guregan dagozen bost bideetan barna edaturik.

Bost bide bereziak dauzkagu zentzua age erazteko, bai gure baitan bai guregan, bost zentzu bezela ere ikus ditzakegunak; eta bostak ditugu galga bi oyetan agertzen diralarik, bakoitzarentzat bere bide berezia izanik, bi azpegietan begiratu bea ditugula. Ona emen bost bide edo bost zentzu oyek zeintzuk diran:

Ikusmena ta ikuspena; entzumena ta entzupena; -usaimena ta usaipena; txastamena ta txastapena; ikumena ta ikupena. Bikote bakoitzean -men eta -pen atzizkiak ditugu bi bide oyek alkafengandik bereizteko; lenengoa gogaya geron baitan dagoenean eta biga ena guregan eltzen danean, biak noski egipen baten bi egokera ez berdiñei dagozkienak.

Eta bi egokera oyetatik zein da lenengoa ta zein ondorioa?, o ela agertzen baitira naiz eta biak agertze bat bakafik bezela begiratu. Ikus dezagun zeatzez agertze ori nola burutzen dan: Gauza bat ikusten badugu, guregan dagoen ikuspenak artu ta bereganatzen du ikusitakoa, baña berealaxe, aldi berean esan ditekera, gure baitan dagoen ikusmenak gauza bera oartzan du, ikustearen egipena

baraturik uzteko; o ela ikuspen eta ikusmen anai bikiak legez begira ditzakegu, ziñez gauza beraren azpegi ezberdiñak izatean, bat gugan eta bestea gure baitan, baña gauza edo egipen berbera diralarik.

Ez da gertatzen orain, len itzaz gertatzen zana, ta egiz esan dezakegu alde-rantziz agertzen dala. Itzaren asiera gure baitan dago, gero, guregana eltzeko; zentzua, aitzitik, guregan asten da izaten, guregandik at dagoen zerbaitek so e-raztean, eta gero gure baitara igarotzen da, artutakoa zentzunari eskeintzeko. Ofa zentzu ta zentzunaren artean gertatzen dan jokoa, zentzumeneren almena nabaritzeko.

Ikusmenaren zentzun eta zentzuari buruz esan duguna berdin gertatzen da beste lau zentzun eta zentzuetarako ere: Soñu edo otsen bat egiten da gugandik lekorean, eta bereala gure entzupenak oartzen du, berealaxe gure entzumenera eltzeko, entzutearen egipena buraturik gera dedin, eta beti bezela zentzumeneren baranoan gertaturik izateko.

Orobat esan dezakegu usaipena ta usaimenari buruz, eta txastapen eta txastamenaz, eta ikupen eta ikumenaz. O a gure bost zentzumen eta bost zentzupen gure gogo-biziari, gure adimenari nola ematen dizkieten ari-izateko gayak, gure gogo-almenak gai guzti oyek bereganatzen eta oyen bitartez bere jokera nabaritzen.

Eta aipatu ditugun berezitasunak, zentzun eta zentzuai dagozkienak, euzkerak dauzkan -MEN eta -PEN atzizkien bidez oso egokiro adierazten; of ikus dezakegu atzizki oyen ga antzia, edo beren bitartez gure izkuntzak duena. Eta ortxe be ongi egiztatua dago izkuntza itzegiteko bidea baka ik ez dala, oldozmena ekitean jartzeko ere baño, ta aipatu ditugun beste egipenak azaltzeko be, geron baitan eta guregan dauzkagun almenak ongienik nabarierazten, bai ta gogoen eta soñekoenak nola alkartzen zaizkigun eta gizonaren izatean nolako bizi goitua dagoen.

Esan al genezake zentzun eta zentzua gauza bera dirala?, ala gauza baten aba ak bezela ikus ditezke?, zentzumenerenak apika? Noski ezin ikus ditzakegu almen berak gauza bera bezela, len argi ikusi baitugu beren jokerak bereziak dirala; baña bai zentzumeneren aba ak dirala. Beraz, berdin ez baña bai alka betetzekoak edo zentzumeneren elburua burutzeko ditugula.

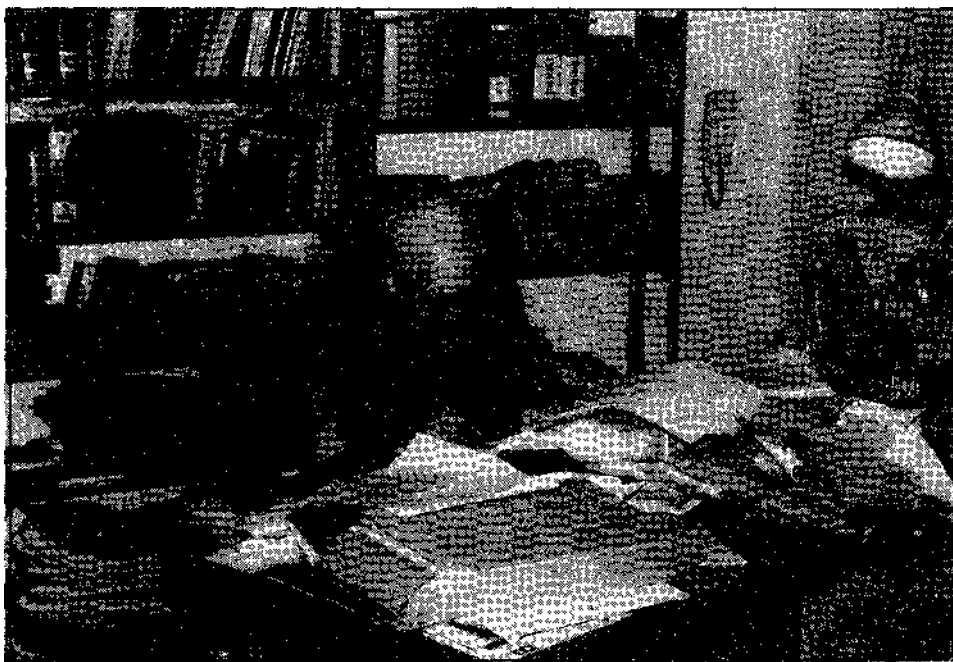
Zentzun eta zentzua aztertzean, emen egin dugun bezela edo beste edozein eraz, ezin utzi dezakegu alboan eta begiratu gabe, guregan dauzkagun zentzua-ren azpegiak, ots, soin-zentzuak besteengana eltzeko be ezko ta berezko bideak diralako. Bost ditugu soin-zentzu oyek, guziok ondo ezagutzen ditugunok jayotzetik eta gure bizi osoan barna eten gabe darabilzkigulako, auetxek: Ikuspena, entzupena, usaipena, txastapena ta ikupena; bakoitza gure soñean bere toki berezian ja irik eta beti bere lana betetzen biziaren unealdi guztietan. Eta bost soin-zentzu oyen bitartez oartzen dugu ongienik egitan bizi gerala, ta beste lagunai ere orixe bera jakinerazten diegu argiro. Ta soñiztiaren aldetik ongi ezagutzen dira ain a iga ia dan beren antolabidean eta beren egituran be, baña gure elbururako eztugu be o ezaz geyago begiratzea.

Beste aldetik, bai, oso egokia izan beat gure lanerako oyetan oa ditekena, auxe: zentzu oyen bitartez gugandik at dagoena gureganatu egiten dugu lenen-goz eta berealaxe gure baitan ipiñi-erazteko, ta ortan agertzen zaigu ederkienik gure soña ta gure gogoaren artean dagoen alkartasun a iga ia. Ta alkartasun ori onela betetzen dalarik: guregan dagoen zentzu bakoitzak ba-du gure baitan zuzen dagokion beste bat, egitan biak zentzua bera osotzen dutelarik; o ela guregan dugun ikuspena gure baitan ikusmena da, ta orobat besteak ere: entzupena, entzumena; usaipena, usaimena; txastapena, txastamena; ta ikupena, ikumena; bigatenetan zentzuen egipena burutzen dala ikusi bea da; egitan zentzuek geron baitan dute bereziki beren egipena burutzeko bea -beata dan almena, egipen guzti oyek zeintzuk eta nolakoak diran ikusi al-izateko.

Gure izkuntzak bi azpegi betega i oyek adierazteko, bi atzizki oso egokiak ditu, len esan dugun bezela: -men eta -pen, goi-yakintzaren aldetik oso aintzatzat artu beat diranak, eta oyen bitartez ondo alkartzen dira bi egipen ezberdiñak, baña batera datozenak zentzuen izaera egokiro betetzean, eta bi atzizki oyen asmoak alkartasun ede ean agertzen zaizkigu gure baitan eta guregan gertatzen diran egipenak alka ekin gertatzen dirala ongi azaltzen digutelarik.

Baña ba-dago beste azpegi bat ikusteko egokía dana, gure baitan eta guregan betetzen diran gogayak eta egipenak beti betega iak bezela aurkezten zaizkigula. Len ikusi genuenez, itza zan alkartasun ori erakusten ziguna, geron baitanetik guregana igarotzean; orain -men eta -pen atzizkiak, aitzitik, beste zentzunaz ikusi ditugu, guregandik gure baitaneraño eltzean, baña naiz ura naiz auek egokienik adieraztean gure izaeran dagoen batasuna ederkienik oartu al-izateko, ots, gogo ta aragia dan giza-izakia goi-goyeneko galgan eratua dagoela, izatean eta yardutean, bide batez bere duintasuna ere egiztatzean.

U estarazu'ta Andoni

Aita Mokoroa "Ortik eta Emendik" azken liburuari ikutuak egiten.